

Martin Fahlgren

Trotsky, Rosa Luxemburg eller Bucharin – Lönnroths vägval

För ett tag sedan hölls i Göteborg ett offentligt möte om Trotsky som jag kommenterade i en artikel.¹ Bl a kritiserade jag de åsikter om Rosa Luxemburg och Bucharin som V-aren Johan Lönnroth hade framfört på mötet, vilket föranledde honom att gå i svaromål.² Här fortsätter debatten. De frågor som behandlas är inte bara av historiskt intresse, utan rör även strategiska och taktiska problem som fortfarande är viktiga för en revolutionär vänster.

Rosa Luxemburg och bolsjevikerna

Johan Lönnroths kommentarer visar att han inte läst Lenins svar³ på Rosa Luxemburgs Lenin-kritiska artikel från 1904⁴, och att han heller inte tagit del av Shachtmans och Le Blancs analys av problemet⁵. Det är synd, dels för att man inte bör döma utan att ta del av båda sidors argument (Rosas artikel + Lenins svar) och dels för att Shachtman och Le Blanc kommer fram till att Rosa Luxemburg är ute på hal is i denna fråga. Det skulle vara intressant att få JL:s synpunkter på detta.

Dessutom vill jag betona att det är lite väl magstarkt att lägga så stor vikt vid *en* enda artikel. Rosa L vidareutvecklade aldrig sin kritik, dvs polemiken var en engångsföreteelse – om hon ansett att frågan var viktig borde hon rimligen under perioden 1904-1917 återkommit till den samma vid flera tillfällen, vilket hon således inte gjorde.

Även när det gäller ryska revolutionen 1917, så framförde Rosa L kritik mot bolsjevikerna i enbart *en* artikel, som dessutom inte var fullbordad. Det rörde sig om ett artikelutkast som hon författade 1918 när hon satt i Breslau-fängelset. Artikeln publicerades först 1922 (dvs över 3 år efter hennes död) genom Paul Levis försorg efter att denne blivit utesluten ur tyska kommunistpartiet.⁶

Dessutom innehåller artikeln inte bara *kritik* mot bolsjevikernas politik efter maktövertagandet i oktober 1917. Hon hade även mycket *positivt* att säga om bolsjevikerna och deras revolution. Det tål att återge slutklämmen i artikeln:

Vad det gäller är att i bolsjevikernas politik skilja det väsentliga från det oväsentliga, kärnan från det tillfälliga. I denna sista period, där vi står inför avgörande slutstrider i hela världen, var och är socialismens viktigaste problem just den brännande tidsfrågan: inte den eller den taktiska detaljfrågan utan proletariatets aktionsduglighet, massornas dådkraft, socialismens vilja till makt över huvud. I den meningen var Lenin och Trotsky och deras vänner de första som föregick världsproletariatet med sitt exempel, de är tills vidare ännu de enda som med Hutten kan utropa: Jag har vågat!

Detta är det väsentliga och bestående i bolsjevikernas politik. I den meningen förblir det deras odödliga historiska förtjänst att med erövringen av den politiska makten och med den praktiska problemställningen till socialismens förverkligande ha gått före det internationella proletariatet och mäktigt drivit på uppgörelsen mellan kapital och arbete i hela världen. I Ryssland kunde problemet

¹ Martin Fahlgren: [Tankar kring ett möte om Trotsky](#)

² [Johan Lönnroth kommenterar Trotsky-möte](#)

³ [Svar av N. Lenin till Rosa Luxemburg: Ett steg framåt, två steg tillbaka](#)

⁴ [Den ryska socialdemokratis organisationsfrågor](#)

⁵ Max Shachtman, [Lenin och Rosa Luxemburg](#) och Paul Le Blanc, [Lenin, Rosa Luxemburg och det revolutionära partiet](#). På tyska finns Ottokar Luban, *Rosa Luxemburgs Demokratiekonzept*, Rosa-Luxemburg-Stiftung Sachsen, 2008, som diskuterar Rosa Luxemburgs demokratiuppfattning utifrån olika synvinklar.

⁶ [Den ryska revolutionen](#)

endast uppställas. Det kunde inte lösas i Ryssland. Och i den meningen tillhör framtiden överallt "bolsjevismen".

Om man vill göra Rosa L rättvisa så kan man inte bara framhålla en sida av hennes resonemang (den negativa), utan man måste även redovisa den andra (den positiva) – det är viktigt att redovisa helheten. Det är riktigt att artikeln innehåller viktiga tankar och kritiska synpunkter om bolsjevikernas revolution, men det finns ingen anledning att blåsa upp och överdriva de kritiska anmärkningarna.⁷ Ska vi sammanfatta hennes hållning med utgångspunkt från 1918-artikeln så kan det inte bli något annat än "kritisk solidaritet med den ryska revolutionen".

Det råder ingen tvivel om att Rosa Luxemburg var en betydande revolutionär gestalt i Tyskland. Men hennes kritik mot Lenins partisyn och den ryska revolutionen intar ingen stor plats i hennes politiska polemik – hon ägnade ämnena **1 (en)** artikel vardera (1904 resp 1918). Det som är RL:s hallmärke är i stället hennes principfasta och envetna *kamp mot revisionismen* (Bernstein) – detta skriver JL om i sitt svar – och centrismen (Kautsky) – det nämner inte JL – och *för* en revolutionär politik (baserad på utomparlamentarisk masskamp). Till det kommer viktiga ekonomiska arbeten. När man ska göra en balansräkning över hennes liv som revolutionär, då är det detta som bör framhållas.

Inställning till parlamentsval

JL nämner den debatt som i slutet av 1918 och januari 1919 fördes bland de tyska kommunisterna om att ställa upp i val och där Rosa L var för detta, men på KPD:s konstituerande kongress i januari röstade majoriteten för valbojkott. JL kommenterar: "KPD hade valt bolsjevikernas väg", vilket helt klart här är avsett som kritik.

Som Anders Hagström utförligt kommer att visa i en kommande artikel⁸ så var det inte bara Rosa och Karl Liebknecht som ansåg att man skulle ställa upp i valet, utan även ledningens majoritet och de sovjetiska bolsjeviker som var engagerade i händelserna i Tyskland. Det var således inte bolsjevikerna som ville ha valbojkott, utan det var ultravänsteristiska strömningar i det tyska partiet som genomdrev beslutet. Därför blir anmärkningen "KPD hade valt bolsjevikernas väg" malplacerad i sammanhanget.⁹

Ultravänsterismen var stark i Västeuropa de första åren efter första världskriget och den hade flera välkända företrädare och ledare i Tyskland (Karl Korsch, Otto Rühle m fl), i Nederländerna (Anton Pannekoek, Herman Gorter), i Italien (Amadeo Bordiga) och i Storbritannien (Sylvia Pankhurst). Lenin, Trotskij & Co förde en enveten kamp mot dessa strömningar. Lenins berömda skrift *Radikalismen, kommunismens barnsjukdom* handlar just om detta.¹⁰ Där hänvisar Lenin f ö direkt till de tyska ultravänsteristernas dumheter:

Den tyska "vänstern" ansåg som bekant redan i januari 1919 parlamentarismen vara "politiskt förlegad", i strid med vad så framstående politiska ledare som Rosa Luxemburg och Karl Liebknecht ansåg. Det är känt att "vänstern" hade fel. Redan detta grusar genast och i grund tesen, att parlamentarismen skulle vara "politiskt förlegad".

Det är således felaktigt att göra bolsjevikerna delansvariga för valbojkottbeslutet.

⁷ Se f ö Georg Lukács [Kommentar till Rosa Luxemburgs kritik av ryska revolutionen](#) (författad 1922 dvs samma år som Rosas artikel publicerades).

⁸ Se Hagström, [Valdeltagande i Tyskland? Kommentar till Johan Lönnroth](#)

⁹ I Pierre Broués *The German Revolution, 1917-1923* (Haymarket Books, 2006) behandlas denna ultravänsterism grundligt (chap. 10–16).

¹⁰ Se Lenin, ["Vänsterismen" – kommunismens barnsjukdom](#)

Nationell självbestämmanderätt

JL nämner i förbigående att Rosa L:s avvisande av ”nationellt självbestämmande”¹¹ var ett uttryck för insikten att ”socialism kan inte byggas i ett land!”. Detta framstår som ett märkligt påstående, eftersom de två frågorna knappast har med varandra att göra. Förespråkade inte bolsjevikerna ”socialism i ett land”, inte någon annan marxist heller. Den teorin såg dagens ljus efter Lenins död, lanserad av Stalin och *Bucharin!*

När det gäller den nationella frågan bör man ha i åtanke att det var just Stalins och hans bundsförvanters agerande i fallet Georgien som fick Lenin att dra slutsatsen att Stalin var olämplig som partiets generalsekreterare.¹² Agerandet i Georgienaffären visade att Stalin var beredd att använda tvång och maktmedel för att genomdriva sin vilja mot en nationell republik där många uppfattade sig vara utsatt för storrysk chauvinism och som därför ville ha en viss autonomi inom den Ryska federationen.¹³ Detta borde inte vara obekant för JL. Jag förmodar att JL inte ställer sig bakom Stalins förryskningslinje som gick ut på att prioritera centralisering av makten till Moskva på bekostnad av de nationella republikernas självstyre, men om JL anser att Rosa L hade rätt i sin negativa syn på nationellt självbestämmande, då borde han ändå, om han är konsekvent, ha stor förståelse för Stalins linje i denna fråga (även om han ifrågasätter metoderna).¹⁴

Tyska revolutionen – några randanmärkingar och lästips

Den tyska revolutionen som (med upp- och nedgångar) pågick från 1917 till 1923 innehåller mängder med lärdomar. Det är därför illa att den en fått en så förhållandevis styvmoderlig behandling (utanför Tyskland). Det är något som man borde råda bot på.

På svenska finns egentligen bara en, men förvisso utmärkt bok om den tyska revolutionen, nämligen Sebastian Haffners *Den tyska revolutionen 1918/19* (Nya Doxa 2006). Dessutom finns några kapitel om Tyskland i E H Carrs *Ryska revolutionen 1917-1923* (3 delar, Stockholm 1970).¹⁵

På engelska är det helt naturligt bättre beställt. Först och främst bör nämnas Pierre Broués utomordentliga *The German Revolution, 1917-1923* (Haymarket Books, 2006), som varmt rekommenderas för alla som kan läsa engelska.

Det finns också intressanta artiklar om olika aspekter av tyska revolutionen i den brittiska tidskriften *Revolutionary History*.¹⁶

¹¹ Om Rosa Luxemburgs syn på nationellt självbestämmande, se avsnittet om detta i Michael Löwys artikel [Rosa Luxemburg och den nationella frågan](#).

¹² I [Lenins sista strid](#) redogör M Lewin grundligt för Georgienaffären och andra stridsfrågor i slutet av Lenins liv.

¹³ Se ”Lenins testamente”: [Brev till kongressen m m](#), avsnittet VII, anteckningarna från 30-31 december 1922.

¹⁴ Detta är ingen långsökt slutsats, ty det var precis den ståndpunkt som chefen för tjeckan Dzerzjinskij, hamnade i. Han hade länge tillhört Rosa Luxemburgs tendens i det polska kommunistpartiet och hade samma negativa uppfattning som henne om nationellt självbestämmande. I [Den avväpnade profeten](#) (nätversionen s. 53) skriver Deutscher:

”Dzerzjinskij förblev, också sedan han anslutit sig till bolsjevikerna, motståndare till Lenin ifråga om de icke-ryska nationaliteternas självbestämmande, och han hävdade, återigen med Rosa Luxemburg som förebild, att socialismen måste övervinna och inte uppmuntra separatistiska tendenser bland de små nationerna. För denne polack av adligt ursprung blev resultatet av detta internationalistiska resonemang paradoxalt nog ett stöd för Stalins ultracentralistiska politik, och gentemot georgierna kom han att handla som språkrör för det nya ’odelbara’ Ryssland.”

¹⁵ På marxistarkivet finns några läsvärda artiklar: [Tyska revolutionen 1918-19](#) av Katja Raetz, [Tyskland - lärdomar från en revolution](#) av Gert-Inge Johnsson, [Den tyska revolutionen 1918-19](#) av Anders Hagström och [Den spanska revolutionen 1936 och den tyska revolutionen 1918-19](#) av Kurt Landau.

¹⁶ T ex *Revolutionary History* Vol. 8 No. 4, 2004, som egentligen är ett specialnummer om den tyske teoretikern August Thalheimer. Se även Broués presentation av sin avhandling om tyska revolutionen i *Revolutionary*

I själva verket spelade spartakisterna en ganska obetydlig roll under upproret 1918-19, som främst leddes av arbetar- och soldatråd, där ”vanliga” socialdemokrater dominerade och spartakisterna hade mycket liten närvaro (om de överhuvudtaget var representerade). Något revolutionärt parti motsvarande bolsjevikpartiet i Ryssland fanns inte. Pådrivande, särskilt i Berlin, var i stället ett antal strejkledare som under strejker föregående vinter hade bildat en grupp som kallades ”Revolutionäre Obleute” (Revolutionära förtroendemän). Detta beskrivs utförligt i Sebastian Haffners mycket läsvärda bok.

När det gäller spartakisternas och det nybildade tyska kommunistpartiets (KPD) agerande under revolutionen kring årsskiftet 1918-19 så finns specialstudier. Bland dem kan nämnas Ottokar Luban, *Rosa at a Loss: The KPD Leadership and the Berlin Uprising of January 1919: Legend and Reality* i *Revolutionary History* Vol. 8 No. 4, 2004,¹⁷ en artikel som är mycket kritisk till KPD:s politik under dessa veckor, en kritik som i synnerhet drabbar de ledande spartakisterna Rosa Luxemburg och Karl Liebknecht.

På tyska finns mängder av litteratur som behandlar olika aspekter av den tyska revolutionen, men tyvärr är antalet tyskkunniga inom dagens vänster inte särskilt stort. Vi i marxistarkiv hoppas dock att kunna bidra till att sprida mer ljus över den tyska revolutionen, bl a genom att översätta relevanta texter.

Bucharin, Trotskij och tvångskollektiviseringen

Innan jag tar upp diskussionen om alternativen till Stalins tvångskollektivisering så noterar jag med tillfredsställelse JL:s klara deklARATION att han ”står entydigt på Trotskij:s sida mot Stalin”. Bra! Det finns dock en hake här, nämligen att Bucharin stod på Stalins sida under kampen mot vänsteroppositionen. Bucharin hamnade först i motsättning till Stalin 1928-29, då den senare beslöt att överge den ditills förda NEP-politiken och igångsatte en brutal tvångskollektivisering, men snart kapitulerade Bucharin och gav upp i stort sett allt motstånd mot Stalins politik – han återupptog också smutskastningen av Trotskij och vänsteroppositionen.

Men låt oss återgå till den fråga som JL reste, nämligen Bucharins prokapitalistiska jordbrukspolitik vs Stalins tvångskollektivisering.

För att undvika missförstånd så bör det påpekas att Trotskij skarpt kritiserade tvångskollektiviseringen. Han – och vänsteroppositionen – hade alltsedan 1923 förespråkat en annan ekonomisk politik, baserad på en lång rad åtgärder för att stärka och bygga upp industrin och stimulera kollektivism på landsbygden. Den ekonomiska debattens huvuddrag behandlas i en artikel av K-Å Andersson¹⁸ och den föreslagna ekonomiska politiken redovisas utförligt i *Förenade vänsteroppositionens plattform*¹⁹ från hösten 1927. Dessa frågor behandlas givetvis även i många texter av Trotskij, liksom i Deutschers och Broués Trotskij-biografier.

JL skriver att ”det var extremt idealistiskt att tro att bönderna skulle kunna övertalas att låta sig kollektiviseras”, som om det var det enda som Trotskij & Co hade att erbjuda som en alternativ politik.

Det var givetvis inte så att vänsteroppositionen trodde att man skulle kunna genomföra kollektivisering via enbart ”övertalning”, utan det handlade om ett helt batteri av åtgärder, där såväl

History Vol. 9 No. 4, 2007, som finns på nätet: [Spartacism, Bolshevism and Ultra-Leftism in Face of the Problems of the Proletarian Revolution in Germany \(1918-1923\)](#)

¹⁷ Den som vill läsa artikeln på originalspråket (tyska) hittar den under rubriken “Die ratlose Rosa: die KPD-Führung im Berliner Januaraufstand 1919 – Legende und Wirklichkeit“ i Lubans tidigare nämnda bok *Rosa Luxemburgs Demokratiekonzept*.

¹⁸ Artikeln [Utvecklingen i Sovjet](#).

¹⁹ Se [Förenade vänsteroppositionens plattform](#), där jordbrukspolitiken tas upp i kapitel 3.

”piska” som ”morot” skulle komma till användning: ekonomiska och andra incitament (inklusive upprättandet av kollektivt drivna ”mönsterjordbruk”), skattepolitik, satsning på att mekanisera jordbruket (traktorer, jordbruksredskap och andra hjälpmedel), satsning på produktion (eller import) av konsumtionsvaror som bönderna kunde vara intresserade av m m. Dessutom måste man ta hänsyn till att bönderna inte var en enhetlig klass, utan att det fanns stora klasskillnader även på landsbygden: å ena sidan fattigbönder som knappt kunde livnära sig på den jordplätt de hade, och å andra sidan rika bönder som kunde producera avsevärt överskott och därmed också ackumulera stora förmögenheter (och anställa fattigbönder). Så länge som man inte vidtog åtgärder för att jämna ut de sociala och ekonomiska skillnaderna på landsbygden (t ex med progressiv beskattning och gynnande av kollektiva brukmetoder), utan följde Bucharins motto ”Berika er!”, så skulle de kapitalistiska elementen på landsbygden stärka sina positioner på de andra skiktens bekostnad. Detta innebar hårdare klassmotsättningar, stärkt kapitalism och ökad risk för en kapitalistisk kontrarevolution.

Att det skulle ha varit enkelt att reformera jordbruket och leda in utvecklingen mot kollektiva lösningar, det har ingen påstått, men var det omöjligt? Stod alternativen verkligen bara mellan Bucharins kapitalistiska modell (prokulakinriktning) och Stalins brutala tvångskollektivisering? Var Trotskijs och vänsteroppositionens alternativ bara en orealistisk tankekonstruktion, ett luftslott? Jag anser inte det och menar mig ha ordentligt med fötterna när jag hävdar detta. Frågan har grundligt behandlats i flera arbeten av den marxistiske ekonomen Ernest Mandel.²⁰ Någon kanske invänder att Mandel var ”trotskist” och därför en part i målet, men att avfärda en analys på sådana grunder är inte särdeles vettigt, det är ju argumenten som man bör ta ställning till och tillbakavisa i så fall. Att Trotskijs och vänsteroppositionens alternativa ekonomiska politik bör tas seriöst och inte kan avfärdas som bara önsketänkande, det har även åtskilliga andra sovjetexperter framhållit, t ex Moshe Lewin²¹ och ekonomen Ricard B Day²² – som inte kan betecknas som ”trotskister”.

Är Trotskijs skrifter heliga?

I sin avslutande kommentar erkänner JL att Rosa L och Bucharin ”hade fel på flera punkter” – när det gäller Bucharin så är det fö inga *små* fel, tvärtom. Bucharin stödde t ex aktivt Stalin i kampen mot vänsteroppositionen och förespråkade ”teorin om socialism i ett land” – som JL själv uttryckligen tagit avstånd från.

Men efter att ha gjort medgivandet antyder JL att ”trotskister” inte vill erkänna att även Trotskij gjorde misstag och ibland hade fel. Detta är en smula förvånande eftersom det på Trotskij-mötet framkom åtskilliga kritiska synpunkter på Trotskij. Och detta är inget nytt. ”Trotskister” har alltid varit beredda – i större eller mindre utsträckning – att kritisera Trotskij när så varit befogat.

Detta att betrakta skrifter från vissa ”stora” som mer eller mindre heliga utmärker stalinister och vissa maoister, men det är ytterst få trotskister (om ens någon) som ser Trotskij, Lenin osv som mer eller mindre ofelbara. Marxismen är ingen religion och dess mest kända utövare är inga gudasända profeter eller halvgudar, utan de är människor med fel och brister. Och det gäller givetvis även Trotskij. Därför så kan (och bör) man kritiskt granska hans politiska idéer

²⁰ På svenska finns flera texter där Mandel tar upp dessa frågor, se t ex [Debatten mellan Krasso/Mandel om Trotskijs marxism](#), Kapitel 15, ”Ekonomi i Sovjetunionen” i hans stora arbete [Marxismens ekonomiska teori](#), samt Kapitel 4, ”Trotskijs alternativa ekonomiska strategi” i skriften [Trotskij som alternativ](#).

²¹ M Lewin, *Russian Peasants & Soviet Power* (London 1975)

²² R Day, *Leon Trotsky and the Politics of Economic Isolation* (Cambridge 1973, nyttgåva 2004) och artikeln ”Trotsky and Preobrazhensky: The Troubled Unity of the Left Opposition” i *Studies in Comparative Communism*, 1977.

och agerande. Och ett sådant ifrågasättande är vanligt bland ”trotskister”. Däremot finns det givetvis olika uppfattningar om vad som är bra eller dåligt hos Trotskij.

Jag förmodar att JL anser Isaac Deutscher kan betraktas som en ”trotskist” – hans Trotskij-biografi innehåller mycket kritik av Trotskij (ibland är kritiken f ö obefogad, men det är en annan historia). Även Pierre Broué framför kritik (i sin Trotskij-biografi), liksom Ernest Mandel, Daniel Bensaid, Tony Cliff och andra som på ett eller annat sätt betraktas som trotskister.

För att konkretisera ska jag själv ge 2 exempel på där *jag* anser att Trotskij gjorde allvarliga fel. Det första rör Trotskijs val av ”medarbetare”, det andra Trotskijs förhållningssätt till den spanska revolutionen. Det är *mina* åsikter som redovisas och det finns säkert en hel del trotskister som tycker att jag har fel eller överdriver, men det är helt i sin ordning eftersom det rör sig om omdömen, inte absoluta sanningar.

1. Trotskij missbedömde personer

Trotskijs gjorde förvånansvärt ofta felbedömningar, ibland fatala sådana, när det gällde enskilda personer. Här följer exempel på detta.

Trots upprepade varningar fortsatte Trotskij att lita på GPU-agenten Mark Zborowski, som under pseudonymen Étienne arbetade intimt med Trotskijs son Sedov bl a med publicering av ryska *Oppositionens bulletin*, men som också under årtal försåg Stalin och GPU med kopior av interna dokument, rapporter om den trotskistiska rörelsens verksamhet m m. Etienne var också direkt eller indirekt ansvarig för flera mord på anhängare till Fjärde internationalen (ev. även Sedov).

Trotskij tog med öppna armar, utan några som helst säkerhetsåtgärder, emot sin blivande mördare Ramón Mercader. Han försvarade också Robert Sheldon Harte, som släppte in Siqueiros mördarband vid det första mordförsöket mot Trotskij i maj 1940, mot anklagelserna att vara GPU-agent – arkiven har visat att han med stor sannolikhet var det.

Men även om vi bortser från rena stalinistiska agenter så visade sig Trotskij ha dåligt omdöme.

Trotskij bröt t ex med holländaren Henk Sneevliet (som f ö varnat för Etienne) pga av motsättningar om den förda politiken (bl a ”entrismen” och relationerna till spanska POUM) och menade att han var förlorad för den revolutionära rörelsen (Sneevliet dog hjältedöden framför en nazistisk exekutionspluton).

Trotskij föredrog ultravänsteristerna (och zinovjeviterna) Ruth Fischer och Arkadi Maslow framför teoretikern August Thalheimer – som Trotskij förutspådde skulle hamna i socialdemokratien. Fischer och Maslow vanns tillfälligt över till Fjärde internationalen, men det dröjde inte länge förrän de lämnade inte bara trotskismen utan även den revolutionära politiken som sådan (de blev borgare). Thalheimer däremot avföll aldrig till socialdemokratien, utan fortsatte att ända till sin död (1948) vara en oppositionell kommunist och den strömning som han representerade fortsatte att aktivt kämpa för socialismen även därefter (bl a i Öst-tyskland).

I Frankrike stödde Trotskij länge Raymond Molinier – en person som praktiserade mycket tvivelaktiga metoder både inom och utanför den revolutionära rörelsen – mot sådana erfarna genuina revolutionärer som Alfred Rosmer.

Trotskijs stöd till Henri Lacroix i Spanien (mot Nin) är ett annat exempel.²³

²³ Om affären Lacroix, se [De spanska trotskisterna och grundandet av POUM](#) av Andy Durgan.

Exemplen skulle kunna mångfaldigas.

Givetvis är det mer eller oundvikligt att göra missbedömningar när det gäller enskilda individer. Det finns nog ingen som kan undgå detta. Lenin vägrade t ex att, trots många varningar, inse att centralkommittémedlemmen Roman Malinovskij var en agent för den tsaristiska hemliga polisen. Men i Trotskij's fall rör det sig inte om enstaka misstag, utan en lång rad. Man kan följande också tillfoga Stalin till denna samling – Trotskij underskattade länge denne figur. Även Lenin missbedömde till en början Stalin, men när han väl börjat inse sitt misstag tog han också upp kampen på allvar och slöt en allians med Trotskij i syfte att avsätta Stalin från generalsekreterarposten – Trotskij avstod dock från att driva frågan när Lenin, pga sjukdom, inte kunde delta i partiledningen när frågan skulle behandlas.

2. Trotskij och POUM

Under Trotskij-mötet framförde föredragshållaren Håkan Blomqvist uppfattningen att Trotskij agerade sekteristiskt gentemot det spanska partiet POUM under inbördeskriget. Jag håller med om det. Och det är inget som jag kommit på nyligen, utan den uppfattningen har jag haft länge. Jag skrev om detta 2008 – resten av detta avsnitt är ett utdrag ur den artikeln, som egentligen handlade om trotskismen på Kuba, men där jag även berörde Spanien.²⁴

I Spanien i början av 30-talet var *Izquierda Comunista de España* (ICE, Kommunistiska vänstern), den spanska vänsteroppositionen med kända namn som Andreu Nin i ledningen, förhållandevis stark. Det uppstod dock tidigt meningsskiljaktigheter mellan denna grupp och Trotskij, om vilken politik som borde följas i Spanien. Detta resulterade till slut i att Nin & Co bröt med Trotskij och förenade sig med Joaquín Mauríns *Bloc Obrer i Camperol* (BOC, Arbetar- och bondeblocket) och bildade *Partido Obrero de Unificación Marxista* (POUM) i stället för att gå med i det spanska socialistpartiet vilket Trotskij hade förespråkat.²⁵

När inbördeskriget bröt ut sommaren 1936, fanns i Spanien bara en handfull trotskister. Dessa ”bolsjevik-leninister”, som fick tillströmning av militanter från andra länder, spelade en mycket marginell roll under inbördeskriget – deras främsta roll var som kommentatorer till skeendet.

Trotskij själv befann sig vid denna tid i Norge. Från augusti hade han hade mycket små möjligheter att ens sätta sig in i vad som skedde i Spanien, eftersom han då sattes i husarrest och försågs med munkavle av den norska regeringen efter påtryckningar från Moskva, som krävde att han skulle tystas (detta var i anslutning till den 1:a Moskvarättegången, som Trotskij's givetvis häftigt kritiserade). Under sin husarrest fick Trotskij till en början inte ens lyssna på radio eller läsa dagstidningar, dvs han blev i stort sett helt avskuren från omvärlden. Det var först efter det att han beviljats asyl i Mexiko, dit han anlände i januari 1937, som han på allvar kunde sätta sig in i det spanska inbördeskrigets problem. Det geografiska avståndet mellan Mexiko och Spanien, sabotage av brevväxling m m från sovjetiska och fascistiska säkerhetstjänsternas sida m m, gjorde det dock svårt för Trotskij att även från exilen i Mexiko få aktuella och initierade informationer om vad som hände i Spanien.

Trotskij riktade stark kritik mot POUM. Många gånger var kritiken berättigad, men ofta var den också överdriven och byggde på dåliga eller alltför knapphändiga fakta om de verkliga förhållandena, vilket inte bidrog till att påverka POUM i positiv riktning, utan bara skärpte motsättningarna och försvårade den politiska dialogen.²⁶

²⁴ Den som är intresserad av hela artikeln, se [Reflektioner om strategi och taktik utifrån Tennants arbete](#)

²⁵ Se Andy Durgans artiklar [Marxism, krig och revolution: Trotskij och POUM](#) och [De spanska trotskisterna och grundandet av POUM](#) (på marxistarkivet).

²⁶ Se artikeln [Andreu Nin och Leo Trotskij](#) av Wilebaldo Solano, som bl a ger exempel på hur stalinistiska agenter agerade för att förgifta relationerna mellan POUM och Trotskij.

Det är ett faktum att det var enbart mycket små och marginaliserade grupper i Spanien som lyssnade på honom. Trotskijs mycket kritiska hållning till POUM fick även en hel del av hans politiska meningsfränder i andra länder att anse att han hade en felaktig attityd – åtskilliga av dem bröt med honom på denna fråga och stödde POUM.

Med en annan taktik, mindre ultimativ och kamratligare i tonen, i synnerhet gentemot POUM, så hade förmodligen Trotskij kunnat påverka utvecklingen betydligt mer än vad som faktiskt var fallet.

För det första var POUM faktiskt inte så dåligt som Trotskij hade fått för sig. Exempelvis kände Trotskij uppenbarligen inte till att den viktiga POUM-ledaren Maurín hade närmat sig trotskistiska ståndpunkter i sådana centrala frågor som permanenta revolutionen (Maurín hade tidigare hade varit en högerkommunist av Bucharins typ – det var som sådan han också framstod för Trotskij). Det fanns alltså en större programmatisk samsyn än Trotskij insåg. Det fanns också, inom POUM, starka protrotskistiska tendenser (som t ex dominerade i POUMs Madrid-avdelning). Med ett mindre sekteristiskt förhållningssätt borde det därför ha varit möjligt att påverka POUM i positiv riktning.

För det andra fanns inga alternativ till POUM. Den lilla trotskistiska gruppen (det var egentligen 2 olika smågrupper), som till stor del bestod av utlänningar utan förankring i den spanska arbetarklassen, betraktades ganska allmänt som kufiska figurer som få tog riktigt på allvar. Att mitt under ett brinnande inbördeskrig bygga upp en ny slagkraftig organisation med ett sådant utgångsmaterial (i stort sett ingenting) var dömt att misslyckas.

Enligt min mening stod därför frågan i praktiken: Antingen vann man POUM, eller stora delar av detta för en vettig politisk inriktning, vilket också skulle ha kunnat fungera som en attraktionspol gentemot socialister och anarkosyndikalister, eller så var det kört. Detta att POUM var ”centristiskt” eller ”vänstercentristiskt”, som nog är en bättre benämning, betydde inte att det var opåverkligt. Bolsjevikpartiet förde inte heller någon konsekvent revolutionär politik efter februarirevolutionen 1917. Den politik som bolsjevikpartiet förde under perioden februari-början av april 1917 utgick från att revolutionen enbart kunde vara ”borgerligt-demokratisk” och att man därför borde ge ”kritiskt stöd” till den borgerliga provisoriska regeringen – denna politik var i själva verket betydligt värre än den som POUM förde (majoriteten av POUM var åtminstone principiellt på det klara med att revolutionen måste bli socialistisk för att kunna segra). När det gällde bolsjevikpartiet var det nödvändigt för Lenin att med hela sin auktoritet i ryggen ta upp en hård strid inom partiet för att styra in partiet på en revolutionär väg, och färden var sannerligen inte snörrät heller efter det att Lenin lyckats ändra kursen.²⁷

För att undvika missförstånd är det måhända viktigt att redan här klargöra att jag anser att när det gäller Spanien så hade Trotskij i stort sett rätt i de *principiella* frågorna. Grundproblemet är att han saknade tillräckliga kunskaper om de faktiska förhållandena för att på ett effektivt sätt omsätta principerna i praktisk politik. Detta gällde även hans taktik gentemot POUM, som helt klart inte fungerade. I Spanien uppfattades Trotskijs linje allmänt som ”plakatpolitik” utan förankring i den faktiska verkligheten. För att påverka utvecklingen i rätt riktning hade det krävts en taktisk smidighet som det var omöjligt för Trotskij att detaljstyra från exilen i Mexiko, men som han kunnat inspirera till med ett annat förhållningssätt. En framgångsrik sådan taktik hade först och främst krävt en annan attityd gentemot POUM. För att underbygga denna ståndpunkt, som nog många ”trotskister” uppfattar som att svära i kyrkan (typisk ”pablism” lär nog vissa vilja karakterisera mina framförda uppfattningar), krävs givetvis

²⁷ Se t ex dokumentsamlingen [Bolsjevikerna och den ryska revolutionen](#).

betydligt mer fakta och resonemang än det som jag kan föra här, men som jag hoppas kunna ta itu med senare.²⁸

MF 20/2 2012

²⁸ Detta material som bl a omfattar översättningar av ganska omfattande material från spanska börjar nu bli klart och kommer att publiceras under våren.